

Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî Formundaki 13 Eserinin Arûz-Usûl İlişkisi Yönünden İncelenmesi

The Examination of the Arûz-Usûl Relationship in 13 Works of Ebû Bekir Ağa in the Yürük Semâî Form

Neşe Yeşim Altınel Çoban^{1*}

* Sorumlu yazar
Corresponding author

¹Doç, İstanbul Teknik Üniversitesi,
Türkiye
E-mail: cobann@itu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5120-7330

Başvuru/Submitted: 25.11.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 23.12.2024
Kabul/Accepted: 26.12.2024

Atıf bilgisi / Citation

Altınel Çoban, N. Y. (2024). Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki 13 eserinin arûz-usûl ilişkisi yönünden incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 329-340.
<https://doi.org/10.21733/ibad.1591274>

Turnitin Similarity Index 12%

ÖZ

Türk müziği sözlü bir müzikidir. Sözün en önemli bileşeni ise aruzdur. Sözün yanı sıra makam ve usûl de diğer önemli iki bileşendir. Ancak sözle müziğin bir araya gelmesinde belirleyici unsur olarak usûl seçilmiştir. Dolayısıyla aruzla usûl arasında bir ilişki ortaya konmuştur. Bu ilişkiye de aruz-usûl ilişkisi adı verilmiştir. Bu çalışmanın amacı Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinin aruz-usul ilişkisinin analiz edilmesidir. Bunun için öncelikle Ebû Bekir Ağa'ya ait Yürük Semâî formundaki eserler muteber kaynaklar taranarak tespit edildi. Bu tarama sonucunda 13 Yürük Semâî formunda eser belirlendi. Literatürdeki yöntemlere uygun olarak eserlerin aruz vezinleri bulundu. Yine literatür ışığında aruz vezinlerinin usûle yerleşimi incelendi. Eserlerin ilk mısraındaki hecelerin, her bir heceye verilen birim zamanın değerleri ve vezin tef'ileleri yazıldı, arûz ve usûl ilişkisini gösteren tablolar hazırlandı. Elde edilen veriler Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerini arûz-usûl ilişkisi temelinde bestelediğini göstermektedir. Ebû Bekir Ağa gibi birçok önemli bestekarın eserlerinin aruz-usûl ilişkisi açısından incelenmesi Türk müziği bestecilik tekniklerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi için önem arz etmektedir. Bunun için daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Arûz-usûl ilişkisi, Yürük Semâî, Ebû Bekir Ağa

ABSTRACT

Turkish music is a spoken music. The most important component of lyrics is aruz. In addition to lyrics, makam and usûl are two other important components. However, usûl was chosen as the determining factor in the combination of words and music. Therefore, a relationship has been established between aruz and usûl. This relationship is called the aruz-usûl relationship. The aim of this study is to analyze the aruz-usûl relationship of Ebû Bekir Ağa's works in the form of Yürük Semâî. For this purpose, first of all, Ebû Bekir Ağa's works in the form of Yürük Semâî were identified by scanning reliable sources. As a result of this search, 13 works in the form of Yürük Semâî were identified. In accordance with the methods in the literature, the aruz and meter of the works were found. Again, in the light of the literature, the placement of the aruz patterns in the usûle was analyzed. The values of the syllables in the first verse of the pieces, the unit time given to each syllable, and the meter tef'iles were written down, and tables showing the relationship between aruz and usûl were prepared. The data obtained shows that Ebû Bekir Ağa composed his works in the Yürük Semâî form on the basis of the arûz-usûl relationship. Analyzing the works of many important composers such as Ebû Bekir Ağa in terms of the aruz-usûl relationship is important for a better understanding and application of Turkish music composition techniques. More studies are needed for this.

Keywords: Arûz-Usûl Relationship, Yürük Semâî, Ebû Bekir Ağa

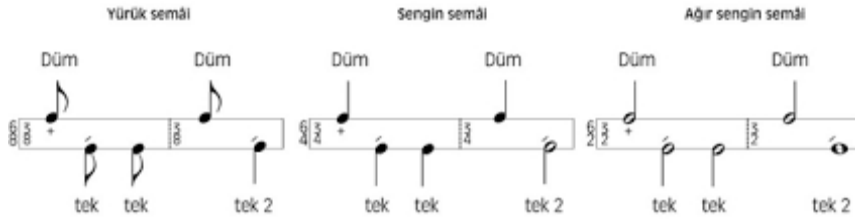
GİRİŞ

Türk müziğinin temeli, sözlü müziğe dayanır ve bu müzik, güfte ile birleşen usûl ve makamın oluşturduğu melodilerle şekillenir. Bu bağlamda, arûz ve usûl birlikteliği belirli kâideler çerçevesinde ortaya çıkar ve buna "arûz-usûl ilişkisi" denir. Arûz vezni, Türk edebiyatında XX. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüş ve Türk müziği bestecilerini derinden etkilemiştir. Besteciler, eserlerinde genellikle arûzla yazılmış şiirleri tercih etmişlerdir (Altınel Çoban, 2021, s. 19-24). Arûz ve usûl ilişkisini eserlerinde kullanan besteciler, prozodik anlamda en güzel ifadeyi ortaya koymayı amaçlamışlardır (Güldaş, 2003, s. 267). Kantemiroğlu, *Kitâb-ı ilmü'l Mûsiki âlâ Vech'il-Hurûfât* (Mûsikîyi Harflerle Tespit ve İcrâ İlminin Kitabı) adlı eserinde, arûz-usûl ilişkisinin önemine dikkat çekmiş ve usûl bilgisinin müzikteki rolünü vurgulamıştır (Tura, 2001, s. 158). Arûz-usûl ilişkisi *Ağır Semaî*, *Yürük Semaî* gibi formlar incelendiğinde net bir şekilde gözlemlenir (Tanrıkorur, 2005, s. 85). Belviranlı, arûz ve müzik arasındaki ahenk benzerliğine dikkat çekerek, müzikteki ses âhenginin, arûzda ise nazım âhenginin işlendiğini ifade etmiş ve bu ilişkinin önemine işaret etmiştir (Belviranlı, 1995, s. 35). Tanrıkorur ise, güftenin vezni ile bestenin usûlü arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğunu söylemiş ve Klâsik Türk şiirini arûz vezninde ayrı düşünmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Böylelikle, bir manada arûz ve usûl ilişkisinin önemini vurgulamıştır (Tanrıkorur, 2005, s. 156).

Türk müziğine arûz ve usûl birlikteliğinden istifade ile Kâr, Beste, Ağır Semaî ve Yürük Semaî gibi formlarda kıymetli eserler mevcuda getiren bestekârlar arasında Ebû Bekir Ağa klâsik üslupta neşeli, coşkulu ve yaşadığı dönemin özelliklerini eserlerinde hissettiren bir Lâle Devri bestekârı olarak karşımıza çıkmaktadır (Özalp, 1986, s. 181).

Ebû Bekir Ağa Eyüp Sultan semtinde doğduğu için Eyyûbî lakabı ile tanınmış ve hayatını İstanbul'da geçirmiştir. III. Ahmed ve I. Mahmud tarafından ve o dönemin ileri gelenlerinden büyük ilgi görmüştür (Özcan, 1994, s. 275). İyi bir hânende olan Ebû Bekir Ağa aynı zamanda yaptığı besteleriyle Türk müziğinde önemli mûsikîşinaslar arasında özel bir yere sahiptir (Ak, 2009, s. 120). Bestekâr, kiler hanesi ağalarından olması sebebiyle "Çavuş" ve "Ağa" unvanlarıyla anılmıştır. Şeyhülislam Esad Efendi, *Atrabü'l-Asar*'ında bestekârın sanatını övmüş ve ayrıca dönemin mûsikîşinasları tarafından üstat olarak kabul edildiğini belirtmiştir (Behar, 2010, s. 227). Devrinin en üretken bestekârı olan Ebû Bekir Ağa, dönemin güfte mecmualarında en çok eseri bulunan bestekârların başında gelir (Korkmaz, 2014, s. 229). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bestelemiş olduğu eserlerinin ve güftelerini de içinde barındırdığı mecmuasının bir nüshası bulunmaktadır. Kâr, beste, Ağır Semaî, Yürük Semâî Peşrev, Saz Semâî, ve Şarkı formundaki bestelerinden ancak bir kısmının notası bugüne gelebilmiştir.

Bu çalışmada da notası günümüze ulaşan Ebû Bekir Ağa'nın 13 Yürük Semâî formundaki eseri aruz- usûl ilişkisi yönünden incelenmiştir. Mûsikîmizde Yürük Semâî formundaki eserler Yürük Semâî usûlü ve mertebeleri ile bestelenmelerinden bu usûlün bilinmesi yapılacak çalışma ve incelemeler için ayrı bir önem arz etmektedir. Düm-Tek-Tek-Düm-Teek sözcükleri ile vurulan Yürük Semâî usûlü Türk müziğinde 6 zamanlı 5 vurgulu bir usûl olup, hemen her form ve türde eserlerde kullanılmıştır (Ungay, 1981, s. 25). 2 zamanlı 3 Nim Sofyân usûlü (2+2+2=6) şeklinde veya 3 zamanlı olan 2 Semâî usûlünün (3+3=6) şeklinde birleşmesinden meydana gelmektedir. Birinci mertebesi olan 6/8'lik mertebeye Yürük Semaî, ikinci mertebesi olan 6/4'lük mertebeye Sengin Semâî, üçüncü mertebesi olan 6/2'lik mertebeye Ağır Sengin Semâî adı verilmiştir (Özkan, 2006, s. 621).

Şekil 1. Yürük Semâî ve Mertebeleri**YÖNTEM**

Bu araştırma Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinin aruz-usul ilişkisini incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma bir olgunun bağlamsal özelliklerini anlamak ve yorumlamak için kullanılan bir yöntemdir (Baltacı, 2019). Bu meyanda araştırmanın teorik çerçevesini belirlemek için literatür taraması yapılmıştır ve incelenen eserler ile ilgili bilgiler sistematik olarak toplanmıştır. Literatür taramasının amacı mevcut kaynaklara eleştirel bir şekilde değerlendirilmek ve aruz-usul ilişkisine dair mevcut yaklaşımları ortaya koymaktır (Yıldırım, 1999). Araştırmada döküman toplama yöntemi de kullanılmıştır. Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinin notaları, güfteleri ve geçmiş analiz çalışmaları bu yöntemin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede hem geçmiş kaynaklar incelenmiş hem de veriler bu bağlamda yorumlanmıştır (Bowen, 2009). Bu veriler ışığında arûz- usûl ilişkisine dair bir içerik analiz gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Eserlerin notaları Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Musikisi Korosu'nun nota arşivinden tarandı. Tarama sonrasında Ebû Bekir Ağa'ya ait Yürük Semâî formunda 13 esere ulaşıldı. Bu 13 eserin önce güftelerinin arûz vezinleri tespit edildi. Vezin tespitlerinden sonra her veznin kullanıldığı eser için birer tablo oluşturuldu. Her bir vezin için yapılan tabloya eserin vezni, veznin kaç usûle yerleştirildiği, makamı ve güftesinin birinci mısraı yazılarak gösterildi. Tablolarda sütun sayısı kullanılan veznin hece sayısına eşit olarak oluşturuldu. Bazı eserlerde mısraya giriş öncesi usûl başına 'ah' şeklinde terennümlerin yerleştiği gözlemlendi. Bunlar için de bir sütun eklendi. Tabloların en üst sırasına vezni meydana getiren tef'ilelerin heceleri her bir sütuna gelecek şekilde yazıldı. Yazılan vezin hecelerinin altına Yürük Semâî formundaki eserlerin bestelendiği Yürük semâî usûlünün ikinci mertebesi olan 6/4'lük Sengin Semâî usûlünün birim zamanı olan 4'lük nota değeri esas alınarak her bir dörtlüğe 1 zaman değeri hesap edilmek suretiyle vezin tef'ilelerinin hecelerine yerleştirilen zaman değerleri rakam ile yazılarak gösterildi. Tabloların en alt sırasına ise, arûz- usûl ilişkisine göre olan dağılımını göstermek için eserlerde kullanılan güftelerin birinci mısralarının heceleri yerleştirildiği zaman değerlerinin altına yazıldı.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi verilerin anlamlı temalar ve kategoriler oluşturularak sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan bir yöntemdir. Ayrıca içerik analizi verilerin sayısallaştırılmasına da imkân tanıdığından nicel analizlerin yapılmasına da olanak verir (Metin & Ünal, 2022). Bu araştırmada önce 13 Yürük Semâî formundaki eserin birinci mısraları baz alınarak güftenin aruz vezni belirlendi. Belirlenen veznin Yürük Semâî usûlünün ikinci mertebesi olan Sengin Semâî usûlüne kaç ölçü olarak yerleştirildiği saptandı. Ayrıca her hece için kullanılan zaman ölçüsü tespit edildi. Böylece niceliksel veriler de elde edilmiş oldu.

Elde edilen bu niceliksel veriler bulgular bölümünde tablolar halinde gösterildi. Tabloların anlaşılması için de bulgular bölümünün sonuna bir adet örnek eser üzerinde hecelerinin altına vezin, vezin altına da usûlün zamanlarına göre dağılımını gösteren rakamlar yazılarak gösterilmiştir. İnceleme sonucu elde edilen veriler sonuç ve değerlendirmeler bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, literatür araştırması sonucunda Ebû Bekir Ağa'nın bestelerinden günümüze gelen notaları arasından seçilen 13 Yürük Semâî formundaki eserin vezinleri tespit edilmiş ve arûz-usûl ilişkisi açısından incelenerek tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. *Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî Formundaki Eserlerinin Makam Sırasına Göre Alfabetik Listesi*

Güfte	Makam	Ölçü Sayısı
Aklım gider ol câzibe i hâli görünce	Mahur	7
Beni çün kendine ol servi revân bende bile	Mahur	4
Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum'	Maye (Dügâh)	5
Bir Elif çekti yine sîneme cânan bu gece	Beste Isfahan	4
Dilem rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest'	Saba	4
Erbabı ile sûziş-i dağa alışıkdır'	Hicaz	4
Etti o güzel âhde vefâ müjdeler olsun'	Segâh	4
Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred	Eviç	3
Lâ'linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz'	Yegâh	4
Mest etti beni daire sağar mı nedir bu	Eviç	4
Muntazam Kamet-i bî-misl-ü bedel'	Gerdaniye	4
Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin'	Nühüft	4
Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen	Nühüft	4

Yukarıdaki tabloda Ebû Bekir Ağa'ya ait olan Yürük Semâî formundaki eserlerin güfteleri alfabetik sıraya yazılmış ve yanlarındaki sütunda kullanılan makam ve güftenin yerleştirildiği ölçü sayısı belirtilmiştir.

Tablo 2. *Feilâtün (Fâilâtün)/Feilâtün/Feilün" vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Gerdaniye Yürük Semâî

'Muntazam Kamet-i bî-misl-ü bedel'

Ah	Fe(Fâ)	î	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lün
2	1	1	2	3	1	2	2	2	1	1	6
	Mun	ta	zam	Kâ	me	ti	bî	mis	lü	be	del

Gerdaniye makamındaki 'Muntazam Kamet-i bî-misl-ü bedel' güftesiyle başlayan Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezninde 4. şekil olarak değerlendirilen Gerdaniye Yürük Semâî'de güftenin birinci mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Birinci mısranın ilk tef 'ilesi 'Fâilâtün' ile başlamaktadır. Son tef'ilenin son hecesi olan 'lün hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. İlk ölçüde usûlün 2 zamanına 'ah' terennümü ilavesiyle başlanılmıştır.

Tablo 3. *Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün* "vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi

Beste Isfahan Yürük Semâî

'Bir Elif çekti yine sîneme cânan bu gece'

Ah	Fâ	î	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lün
2	1	1	2	2	1	1	2	1(es)+1	1	1	2	2	1	1	2
Bir E lif çek di yi ne (es)+sî ne me câ nan bu ge ce															

Beste Isfahan makamındaki 'Bir Elif çekti yine sîneme cânan bu gece' güftesiyle başlayan Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezninde 3. şekil olarak değerlendirilen Beste Isfahan Yürük Semâî 'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu esere ilk ölçüde usûlün 2 zamanına 'ah' terennümü ilavesiyle başlanılmıştır. Veznin ikinci tef'ilesi olan 'Feilâtün' tef'ilesindeki 'tün' hecesine gelen hecelerin yarısı es, yarısı da 1 zamana yerleştirilirken, meyanda bir farklılık olarak aynı yere gelen 'tün' hecesi 1 zamana yerleştirilmiş ve 1 zaman değerindeki 'es' yerine, aynı tef'ilenin 'lâ' hecesi 3 zamana yerleştirilerek vezin tamamlanmıştır.

Tablo 4. *Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün* " vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi

Mâhur Yürük Semâî

'Beni çün kendine ol servi revân bende bile'

Ah	Fe	î	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lün
2	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2
Be ni çün ken di ne ol ser vi re van ben de bi le															

Mahur makamındaki 'Beni çün kendine ol servi revân bende bile' güftesiyle başlayan Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezninde yine 3. şekil olarak değerlendirilen Mahur Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eserde vezin yerleşimi düzenli olup, ilk ölçüde usûlün 2 zamanına 'ah' terennümü ilavesiyle başlanılmıştır. Ayrıca her mısra sonuna bir usûl değerinde 'vay' terennümü ilave edilmiştir.

Tablo 5. *Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün* " vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi

Nühüft Nakış Yürük Semâî

'Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen'

Me	fâ	i	lün	Fe	i	lâ	tün	Me	fâ	i	lün	Fe	i	lün
1	2	1	2	1	1	2	2	1	2	1	2	1	1	4
Şi tâ bı bâ dı sa bâ sû be sû çe men be çe men														

Nühüft makamındaki 'Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen' güftesiyle başlayan Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün vezninde 5. şekil olarak değerlendirilen Nühüft Nakış Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eserde vezin yerleşimi düzenli olup, son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesi 4 zamana yerleştirilerek vezin tamamlanmıştır.

Tablo 6. *Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Fa'lün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Saba Yürük Semâî

'Dilim rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest'

Me	fâ	i	lün	Fe	i	lâ	tün	Me	fâ	i	lün	Fa'	lün
1	1	1	3	1	1	2	2	1	2	1	2	2	3+1es
Di	lim	ru	bu	de	i	Ân	şu	hi	çeş	mi	fi	ta	nest

Saba makamındaki 'Dilem rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest' güftesiyle başlayan Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Fa'lün vezninde 6. şekil olarak değerlendirilen Saba Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eserde veznin son tef'ilesinin son hecesi olan 'lün' 3 zamana yerleştirilip, 1 zaman değerindeki es ile vezin tamamlanmıştır.

Tablo 7. *Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Segâh Yürük Semâî

'Etti o güzel ahde vefâ müjdeler olsun'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	3	1	1	1	2	6
Et	ti	o	gü	zel	âh	de	ve	fâ	müj	de	ler	ol	sun

Segâh makamındaki 'Etti o güzel ahde vefâ müjdeler olsun' güftesiyle başlayan Mefûlü / Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün vezninde Segâh Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu veznin üçüncü tef'ilesinin 'fâ' hecesi ikinci usûlün son iki darbu ile üçüncü usûlün ilk darbını içine alacak şekilde 3 zamana denk getirilerek yerleştirilmiştir. Son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir.

Tablo 8. *Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 5 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Maye (Dügâh) Nakış Yürük Semâî

'Bir ah ile üftâdeliğim yâre duyurdum'

Es	Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
(Sus)														
4	2	2	1	1	2	1es+1	1	1	3	1	1	1	2	es+5 (6)
	Bir	ah	i	le	üf	tâ	de	li	ğim	yâ	re	du	yur	dum

Maye (Dügâh) makamındaki 'Bir ah ile üftâdeliğim yâre duyurdum' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Feûlün vezninde Maye (Dügâh) Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 5 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eser eksik ölçü olarak usûlün son darbu olan 2 zaman ile başlamıştır. Bu 2 zaman ilk tef'ilenin 'Mef' hecesine denk gelmektedir. Bu eserde veznin üçüncü tef'ilesinin 'fâ' hecesi üçüncü usûlün son iki darbu ile dördüncü usûlün ilk darbını içine alacak şekilde 3 zamana denk getirilerek vezne yerleştirilmiştir. Eser 5. ölçüden sonra tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine denk gelen 1.güftenin sonundaki hece bir ölçü daha uzatılmış ve ardından güftenin yarısı bir terennüm olarak 1,5 ölçü daha tekrar etmiştir. Aynı teknik güftenin tüm mısralarında aynen tekrar etmiştir. Böylelikle geniş bir melodik yapı oluşturulmuştur.

Tablo 9. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 7 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Mahur Nakış Yürük Semâî

'Aklım gider ol câzibe i hâli görünce'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
2	2	1	1	2	2	1	1	2	14	1	1	2	6
Ak	lım	gi	der	ol	câ	zi	be	i	hâ	li	gö	rün	ce

Mahur makamındaki 'Aklım gider ol câzibe i hâli görünce' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün vezninde Mahur Nakış Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 7 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eser eksik ölçü olarak usûlün son darbu olan 2 zaman ile başlamıştır. Bu 2 zaman ilk tef'ilenin 'Mef' hecesine denk gelmekte ve böylece vezin 7 ölçüye yerleşmektedir. Veznin üçüncü tef'ilesi olan Mefâîlü'nün 'î' hecesi 14 zaman değerinde uzatılarak vezne yerleştirilmiş, son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. Ayrıca 1. güftenin yarısı bir terennüm olarak 1,5 ölçü daha tekrar etmiştir. Böylelikle geniş bir melodik meydana getirilmiştir.

Tablo 10. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Hicaz Yürük Semâî

'Erbabı ile sûziş-i dağa alışıkdır'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	2	1es+1	1	1	2	6
Er	bâ	bı	i	le	sû	zi	şi	da	ğa	a	lı	şık	dır

Hicaz makamındaki 'Erbabı ile sûziş-i dağa alışıkdır' güftesiyle başlayan Mefûlü / Mefâîlü/Mefâîlü/ Feûlün vezninde Hicaz Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Veznin üçüncü tef'ilesi olan Mefâîlü/ tef'ilesindeki 'î' hecesine gelen hecelerin yarısı 1 zaman değerinde es (sus), yarısı da 1 zaman nota değerine yerleştirilerek vezin yerleşimi 2 zamana tamamlanmıştır. Yine son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesi 6 zaman değerinde bir ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir.

Tablo 11. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Nühüft Yürük Semâî

'Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	4+2 es
Sad	dev	let	i	le	ni	ye	ti	teş	rif	o	dem	et	tin

Nühüft makamındaki 'Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün vezninde Nühüft Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu vezin yerleşimi düzenli olup, son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 4 zaman değerinde nota ve 2 zaman değerinde es (sus) verilerek 6 zamana

tamamlanmış ve diğerlerinde olduğu gibi bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. Tüm mısralarda aynı durum söz konusudur.

Tablo 12. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin SemâîUsûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Eviç Yürük Semâî

'Mest etti beni daire sagar mı nedir bu'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	6
Mes	tet	di	be	ni	da	i	re	sa	gar	mı	ne	dir	bu

Eviç makamındaki 'Mest etti beni daire sagar mı nedir bu' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün vezninde Eviç Yürük' Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu vezin yerleşimi de düzenli olup son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir.

Tablo 13. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin SemâîUsûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Yegâh Yürük Semâî

'Lâ'linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	3	1	1	1	3	1	1	1	2	6
La'	lin	den	o	şû	hun	ki	Her	es	ra	rı	so	rul	maz

336

Yegâh makamındaki 'Lâ' linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün vezninde Yegâh Yuruk Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Veznin ikinci ve 3. tef'ileleri olan Mefâîlünün 'fâ' heceleri aynı vezindeki Yürük Semâî'lerden farklı olarak 2 zamana değil, 3 zamana yerleştirilmiştir. Bu şekilde ardından gelen 'î' heceleri de diğerlerinde olduğu gibi 2 zamana değil, 1 zamana yerleştirilmiştir. Son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. Bu eserde vezin 4 ölçüye yerleştirildikten sonra müzikal cümle 2 ölçü daha eklenerek 'ah' terennümü ilavesi ve son kelimenin (sorulmaz) tekrarı ile tamamlanmıştır. Ayrıca bu eserin bazı notalarında güftedeki 'esrar-ı ve şah-ı' kelimelerinin 'î' hecesi yazılmamış ve vezin bu şekilde notalarda eksik olarak gözükmektedir. Bu çalışmada bunun tespiti de yapılmış olması sebebiyle ayrı bir önem arz etmektedir. Tüm mısralar bu şekilde bestelenmiştir.

Tablo 14. *Mefûlü/Mefâîlün/Feûlün Vezninde Sengin SemâîUsûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 3 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Eviç Yürük Semâî

'Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred'

Mef	û	lü	Me	fâ	i	lün	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	1	2	1	2	2+4
Hic	ran	şe	bi	tâ	rı	Mâ	ne	dâ	red (yelela)

Eviç makamındaki 'Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlün/Feûlün vezninde 2. şekil olarak değerlendirilen Eviç Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 3

ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Veznin son hecesinin 2 zamana yerleştirilmesinden sonra 'ye-le-la' terennümü ile müzikal yapı dördüncü ölçüye uzamış ve ikai terennüm hecesi olan 'li' ve saz bölümü ile tamamlanmıştır. Bütün mısralar aynı şekilde vezin üç ölçüde biterken, terennüm ilavesiyle müzikal yapı dört ölçüye uzatılarak bestelenmiştir.

Şekil 2. Arûz-Usûl İlişkisi Yönünden İncelenen Örnek Eser

EVÇ YÜRÜK SEMÂİ
Mest etti beni daire, sağar mı nedir bu

USÛL: YÜRÜK SEMÂİ BESTE: EYYÜBİ EBUBEKİR-AĞA

Mes tet di be ni da i re sa gar mı ne dir bu
(Me) (ü) (lü) (Me) (fâ) (1) (1) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (4)

Mes tet di be ni da i re sa gar mı ne dir bu
(Me) (ü) (lü) (Me) (fâ) (1) (1) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (4)

a man a man a man ey rû hi re vâ nım

a man a man a man ey şâ hı hu bâ nım

yâr yâr sa gar mı ne dir bu (saz) bu (saz) bu

Dest in de ki tab mec mu a mı yok sa ne dir bu (lün) bu (lün)
(Me) (ü) (lü) (Me) (fâ) (1) (1) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (2) (1) (1) (2) (6) (6)

a man a man a man ey rû hi re vâ nım

a man a man a man ey şâ hı hu bâ nım

yan mec mu a mı yok sa ne dir bu (saz)

Bu eser, Dr. Subhi Ezgî'nin Nazarı ve Amelî Türk Musikisi adlı eserinin IV. cildinden alınmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Ebû Bekir Ağa "Yürük Semâî" formundaki eserlerinde 10 farklı makam kullanmıştır. Bu makamlardan Nühüft, Eviç ve Mahur makamlarında iki ayrı Yürük Semâî bestelemiştir. İncelenen tüm eserlerinde 6 ayrı vezin kullandığı görülmüştür.

Ebû Bekir Ağa'nın "Yürük Semâî" formunda Mefûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün vezinli 7 eseri mevcuttur.

Mefûlü/Mefâîlün/Feûlün, Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün,
Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün, Feilâtün(Fâilâtün)/Feilâtün/Feilün,
Mefâîlün/Feilâtün/Mefâîlü/Feilün ve Mefâîlün/Feilâtün/Mefâîlün/Fa'lün vezninde ise birer eser bestelemiştir. Bu 13 Yürük Semâî arûz -usûl ilişkisi yönünden incelenirken her bir vezin bir şekil olarak kabul edilmiş ve böylece 6 şekil karşımıza çıkmıştır. Bunlardan en çok kullanılan veznin Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün olduğu görülmektedir. Bu sebeple bu veznin kullanıldığı 7 adet Yürük Semâî 1. şekil olarak değerlendirilmiştir.

Tablo. 15 *Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî Formundaki 13 Eserinin Arûz-Usûl İlişkisi Yönünden İncelenmesi sonucunda elde edilen veriler*

1.ŞEKİL	
Mefûlü / Mefaîlü/Mefaîlü/ Feûlün	Güfte
Segâh Yürük Semâî	Etti o güzel âhde vefâ müjdeler olsun
Maye (Dügâh) Nakış Yürük Semâî	Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum
Mahur Nakış Yürük Semâî	Aklım gider ol câzibe-i hâli görünce
Hicaz Yürük Semâî	Erbâbı ile sûziş-i dağa alışkıdır
Nühüft Yürük Semâî	Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin
Eviç Yürük Semâî	Mest etti beni daire sağar mı nedir bu
Yegah Yürük Semâî	Lâ'linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz
2.ŞEKİL	
Mefûlü/Mefaîlün/Feûlün	
Eviç Yürük Semâî	Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred
3.ŞEKİL	
Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün	
Beste Isfahan Yürük Semâî	Bir Elif çekti sîneme cânan bu gece
Feilatün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün	
Mahur Yürük Semâî	Beni çün kendine ol servi revân bende bile
4.ŞEKİL	
Feilatün (Fâilâtün)/Feilâtün/Feilün	
Gerdaniye Yürük Semâî	Muntazam kamet-i bî-misl-ü bedel
5.ŞEKİL	
Mefaîlün/Feilâtün/Mefaîlün/Feilün	
Nühüft Nakış Yürük Semâî	Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen
6.ŞEKİL	
Mefaîlün/Feilâtün/Mefaîlün/Fa'lün	
Saba Yürük Semâî	Dilim rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest

Nühüft Nakış Yürük Semâî ve Saba Yürük Semâî' nin vezinlerinin ilk 3 tef'ilesinin benzer olmasına rağmen son tef'ilelerinin farklılığı ve her iki eserde de ilk tef'iledeki farklı zaman dağılımı sebebiyle ayrı birer vezin ve şekil olarak değerlendirilmişlerdir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, Ebû Bekir Ağa Yürük Semâî formundaki eserlerini arûz-usûl ilişkisi temeline dayanarak bestelediğini görmekteyiz. Arûzda kullanılan açık (kısa) ve kapalı (uzun) hece taksimatlarını usûl ile ahenkli bir şekilde kullanarak dengeli ve aynı zamanda belirli bir kaide ile melodilere yerleştirmiştir. Vezni aynı olan güftelerin hece dağılımlarının büyük ölçüde aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinde arûz-usûl ilişkisini nasıl kullandığı konusunda demonstratif veriler elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilerin daha önce Yürük Semâî formundaki eserlerin aruz-usûl uyumunu üzerine yapılmış çalışmaların verileri ile örtüştüğü görülmüştür (Altınel Çoban, 2021, s.133-136). Buradan hareketle Klâsik formda eser veren bestekârların Yürük Semâî formundaki bestelerinde benzer arûz-usûl uyum sistematiğini kullandığını söylemek mümkündür.

Bu çalışma Türk müziğinde besteleme tekniğinin en önemli unsurlarından biri olan arûz-usûl ilişkisini teyit eden veriler ortaya koymuştur. Bu veriler önceki çalışmalarla birlikte Yürük Semâîformunda eser bestelenmesinde yol gösterici niteliğe sahiptir. Bu çalışmanın bir önemi de önemli bestekârlardan Ebû Bekir Ağa'nın literatürle elimize ulaştıran bütün Yürük Semâî

formundaki eserlerinin aruz-usûl ilişkisini inceleyen ilk çalışma olmasıdır. Bu yönüyle bu alandaki çalışmalara bir örnek teşkil etmekte ve literatüre de yeni bir kaynak sunmaktadır. Çalışmanın ayrıca Yürük Semâî formundaki eserlerin hem bestelenmesinde hem de daha iyi anlaşılıp yorumlanabilmesinde etkili olacağı ve bu yönüyle müzik eğitime katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Klâsik eserlerin en önemli unsurlarından biri olan arûz-usûl ilişkisinin daha net ve açık bir şekilde ortaya konması için Yürük Semâî formunun yanı sıra diğer formlardaki eserlerin de geniş kapsamlı incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu, klâsik formların besteleme tekniklerinin daha güçlü bir şekilde eğitim gündemine alınması, bir sonraki kuşaklara aktarılması ve yeni bestelerin oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın bu amaçlara hizmet etmesi ve diğer çalışmalara ışık tutması temenni edilmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Ak, A. Ş. (2009). *Türk müziği tarihi*. Akçağ Yayınları.

Altınel Çoban, N. Y. (2021). *Türk mûsikisinde arûz-usûl ilişkisi: Darü'l-Elhân Külliyyatı'nda bulunan Yürük Semâî formundaki 51 eserin arûz-usûl uyuşması açısından incelenmesi*. Karakök.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Behar, C. (2010). *Şeyhülislam'ın müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk mûsikîsi ve Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-A'sar'ı*.Yapı Kredi Yayınları.

Belviranlı, A. K. (1995). *Arûz ve ahenk*. Marifet Yayınları.

Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Cumhurbaşkanlığı Türk Müziği Korosu Nota Arşivi. <https://www.devletkorosu.com>

Gültaş, S. (2003). *Türk dilinin diksiyon prozodisi: vurgu ve vurgulamaları ile Türk mûsikisinde prozodi*. Kurtiş.

Korkmaz, H. (2014). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki mûsikî yazmalarının kataloğu*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Metin, O. & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

Özalp, N. (1986). *Türk mûsikîsi derleme (1)*. TRT Müzik Dairesi Başkanlığı.

Özcan, N. (1994). Ebû Bekir Ağa. *TDV İslam Ansiklopedisi* (c.10, s.31). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özkan, İ. H. (2006). *Türk mûsikîsi nazariyatı ve usûlleri. kudüm velveleleri*. Ötüken Neşriyat.

Tanrıkorur, C. (2005). *Osmanlı dönemi Türk mûsikîsi*. Dergâh Yayınları.

Tura, Y. (2001). *Kantemiroğlu, Kitâb-ı ilmü'l mûsiki âlâ vech'il-hurûfât*. Yapı Kredi.

Ungay, M. H. (1981). *Türk mûsikîsinde usûller ve kudüm*. Türk Mûsikîsi Vakfı.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112). <http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5326>